

Grimsta 1:5

Råcksta, Stockholm

Kulturmiljöutredning och konsekvensanalys

2022-10-25

Ramudden

Nyréns Arkitektkontor

Innehåll

Inledning	3
Kulturhistoriska förutsättningar - Klassificering	4
Kulturhistoriska förutsättningar - Riksintressen för kulturmiljö	5
Historik	6
Kartsekvens	8
Nulägesbeskrivning	9
Kulturhistorisk värdering	11
Planförslaget	12
Jämförelser nuläge - förslag	13
Antikvarisk konsekvensanalys - sammanvägd bedömning	15
Tillvarata och utveckla	15

PROJEKTINFORMATION

Beställare Stockholmshem

Nyréns kulturmiljö

Mattias Eklund, byggnadsantikvarie, certifierad sakkunnig kulturvärden (KUL2)

Inledning

Bakgrund och syfte

Föreliggande kulturmiljöutredning med konsekvensanalys är framtagen inom ramen för planarbetet för Detaljplan för del av fastigheten Grimsta 1:5, område vid Björktorpsvägen, dariennr 2018-15157.

Planområdet ligger mellan två riksintressen för kulturmiljövården, och en uttalad ambition i planarbetet är att förslaget ska ta hänsyn till de höga kulturhistoriska värdena i närområdena och skapa ett sammanhang med bebyggelsen på andra sidan Räckstavägen.

Syftet med denna utredning är att identifiera och beskriva områdets kulturmiljövärden samt ställa detaljplaneförslaget mot dessa. Utredningen har även en del kallad ”tillvarata och utveckla” som beskriver hänsynstaganden som är till projektets fördel i det fortsatta arbetet.

Gällande lagrum

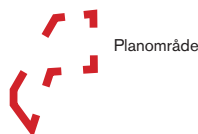
Planförslaget ställs mot följande lagrum:

Plan och bygglagen

PBL 2 kap. 6 § ”Vid planläggning [...] ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan. Vid planläggning [...] ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas”

Miljöbalken

MB 3 kap. 6 § ”Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövärden eller friluftslivet ska skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.”

Kulturhistoriska förutsättningar - Klassificering

Stockholms stadsmuseums klassificering

Stockholms stadsmuseum har klassificerat all bebyggelse uppförd före 1981 i området. Streckade byggnader har inte klassificerats då de är uppförda förhållandevis sent alternativt genomgått kraftiga ombyggnationer.

Planförslaget i relation till högt värderad bebyggelse

Planförslaget är placerat på ett visst avstånd från de områden och bebyggelse som har värderats högt av SSM. Mellan dessa områden respektive byggnader har förtätningar skett de senaste 20 åren vilka avskärmar planförslagets tillkommande volymer. Områdena och deras bebyggelse bedöms inte påverkas då det saknas tydliga vyer mellan dessa och planområdet vilka potentiellt hade kunnat påverkas.

Kulturhistoriska förutsättningar - Riksintressen för kulturmiljö

Norra och södra Ängby. [AB 119]

Motivering:

A. Norra Ängby egnahemsmiljö, ett stort och enhetligt "småstugeområde" planerat för arbetare, vilket visar stadens satsning på självbyggeri på 1930-talet, den bostadssociala politiken och en framsynt planering som utgick från de äldre kulturlämningarna på platsen. B. Södra Ängby, ett av norra Europas bästa exempel och största sammanhängande förortsmiljö med större, mycket enhetliga funkisvillor från 1930-talet avsedda för ett tjänstemannaskikt, utbyggt på initiativ av Stockholms stad och ett uttryck för tidens arkitekturideal.

Uttryck för riksintresset:

A. Planeringen med enhetliga tomter, ett femtontal hustyper i sammanhållna grupper med enhetlig utformning. Husens placering utmed gatorna. De trädplanterade huvudgatorna. Det i området inordnade Stora Ängby slott, med huvudbyggnad från 1690-talet och omgivande park, och det som park sparade järnåldersgravfältet.

B. Planstrukturen med gator, tomter, byggnadernas placering och omgivande grönska. Gestaltningssmässiga värden hos de likartade, men inte helt identiska byggnaderna.

Planförslaget i relation till riksintresset Norra Ängby

Planförslaget ligger utanför riksintresset.

Planförslaget bedöms inte påverka riksintressets uttryck, då det ligger på ett visst avstånd och knappt är synligt inifrån riksintressets område.

Vällingby [AB 120]

Motivering:

Efterkrigstidens ideala förortsmiljö, uppbyggt som en självförsörjande förort längs tunnelbanan på grundval av idén om den s.k. ABC-strukturen (Arbete-Bostad-Centrum). Förebild för planering, gestaltning och socialt program för bostadsområden i Sverige och internationellt.

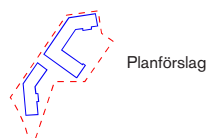
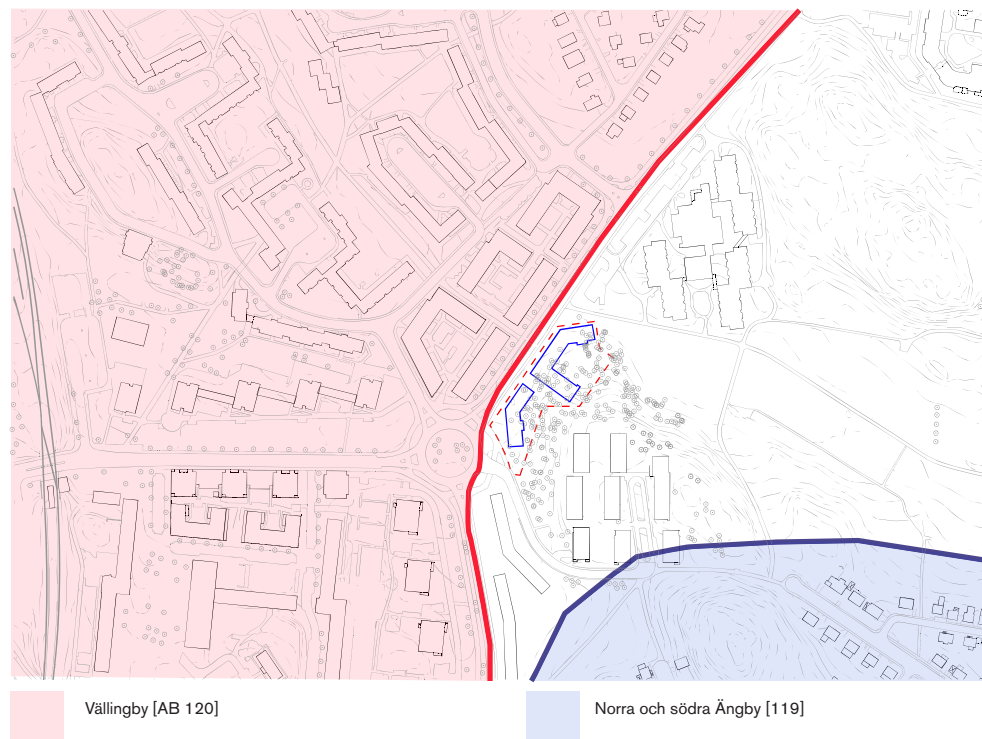
Uttryck för riksintresset:

Planeringen med centrumdel med låg bebyggelse och gågator, affärer, service och gemensamma anläggningar och utanför detta en zon med en blandning av höga punkthus och lägre flerbostadshus, som omges av gräsplaner och grönska, samt längst ut områden med radhus- och småhusbebyggelse. Trafikdifferentiering, bestämda gestaltningsidéer. I det sociala programmet ingick tankar om en blandad befolkning och lättillgänglighet, som också skulle skapa en rationell verklighet för arbetande kvinnor. Området byggdes ut under 1950-talet och är ett sammanhållet uttryck för detta årtionde.

Planförslaget i relation till riksintresset Vällingby

Planförslaget ligger utanför riksintresset.

Planförslaget bedöms inte påverka riksintressets uttryck, då senare tillkommen bebyggelse avgränsar de delar som manifesterar uttrycken mot planområdet. Planförslaget bedöms inte påverka uttrycket trafikseparering.

Historik

Råcksta gård och ABC-staden

Den för ärendet relevanta tomten ligger på en kulle på Råcksta gårds tidigare ägor. På kartan från 1845 (reviderad 1891) finns torpet Qvarntorp utmarkerat på nuvarande platsen för de senare tillkomna byggnaderna i kv Långskeppet, i övrigt var kullen obebyggd och bevuxen med barrskog.

Råcksta gård, vars historia sträcker sig tillbaka till medeltiden, köptes av Stockholms stad år 1927. Staden köpte så småningom även det intilliggande Vällingby, och på de två lantegendomarnas marker kunde staden anlägga den första ABC-staden Vällingby-Råcksta. Stadsplanen syftade till att förse stadsdelen med arbetsplatser och centrum, utöver bostäder, så att stadsdelen skulle vara självförsörjande och dess invånare skulle slippa pendla in till stan. Man ville komma bort ifrån 1930- och 1940-talets sovstäder. Råcksta ingick i Stockholms första stadsplan med fullständig trafikseparering, där trafiken matades utifrån för att skapa ett bilfritt inre. En del i detta system var de rondeller som placerades vid de viktigare infarterna. En av dessa rondeller angränsar till planområdet, som i övrigt ligger utanför den ursprungliga ABC-stadsplanen.

Odlingslotterna

Öster om planområdet anlades kolonilotter, troligen 1938. Området utökades mot väster på 1970-talet.

Småstugeområdet Norra Ängby

Sydost om planområdet ligger småstugeområdet Norra Ängby vilket började byggas 1931-38. Delen som ligger närmast planområdet byggdes från 1951 efter typritningar upprättade av

Stockholms stads fastighetskontors Småstugebyrå. Husen uppfördes med stomme i trä eller i lättbetong år 1951-52 och 1953-54 i olika varianter. Även i kartbildens norra del finns samma typ av småstugor från samma tid.

Vattenfalls huvudkontor

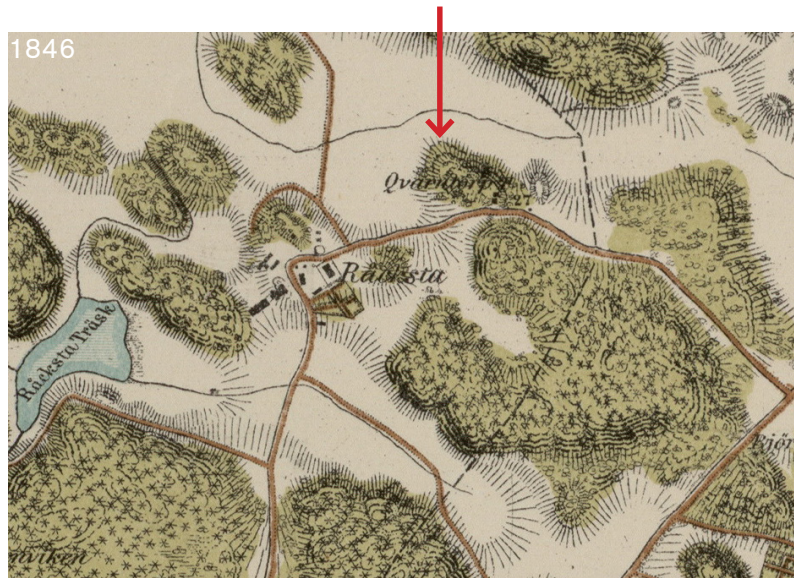
Statens vattenfallsverk var en av de större arbetsgivarna som kom att etablera sig i den nya stadsdelen genom att placera sitt huvudkontor i Råcksta. Det stora kontorskomplexet uppfördes 1956-64 alldeles intill Råcksta gård. Gården var ursprungligen tänkt att rivas men kom att bevaras efter påtryckningar från Stockholms stadsmuseum.

Senare tillägg i närområdet

Samtidigt som att Vattenfalls kontor byggdes klart vid mitten av 1960-talet ersattes även torpet Qvarntorp med några flerbostadshus i anslutning till den för denna utredning aktuella tomten. Därefter dröjde det drygt 15 år innan ett bostadshotell för pensionärer började byggas 1981 nordost om den aktuella tomten. Under 2000- och 2010-talet har sedan ytorna närmast de större vägarna bebyggts med flerbostadshus. 2019-2020 byggdes de senaste flerbostadshusen i området, rakt söder om planområdet.

>> Historik

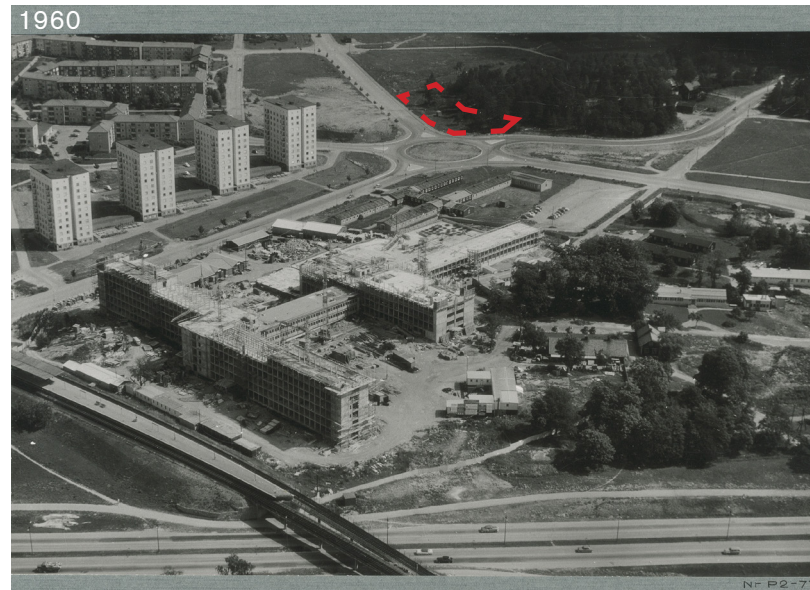
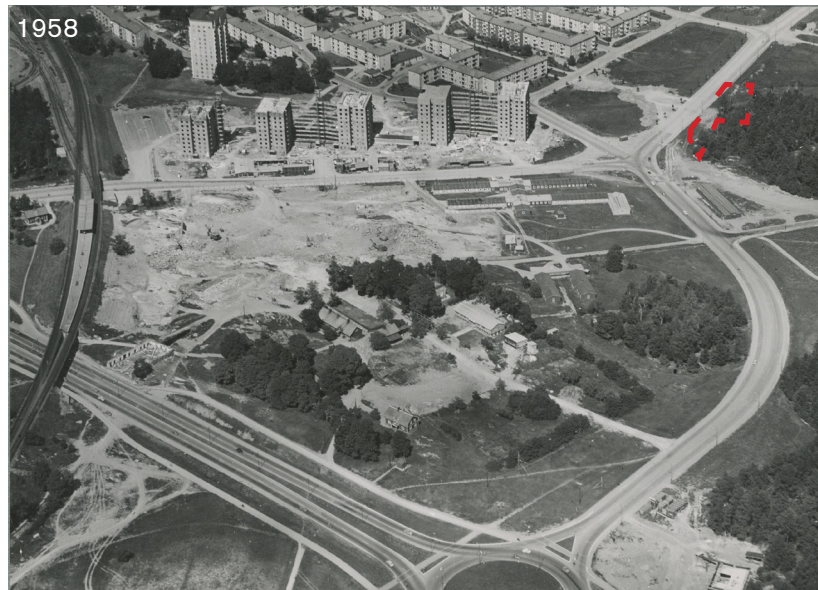

- A1 Lokaler för hantverk och industri, uppförda av staden.
- A2 Del av Johannelunds industriområde.
- B1 Bostadsområde med övervägande 3-vånings smalhus.
- C Vällingby centrum.

1. Karta över Råcksta 1846. Planområdets ungefärliga placering markerad med en röd pil. Lantmäteriet.

2. Modell över ABC-staden Vällingby-Råcksta, ur broschyren "En orientering i framtidsstaden" 1952. Den för utredningen aktuella tomten ligger strax utanför modellen, markerad med en röd punkt.

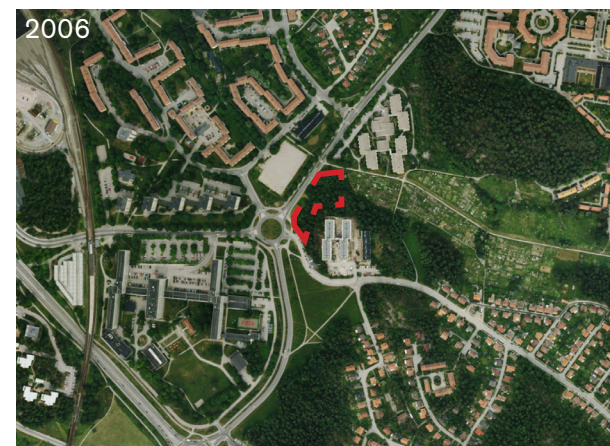
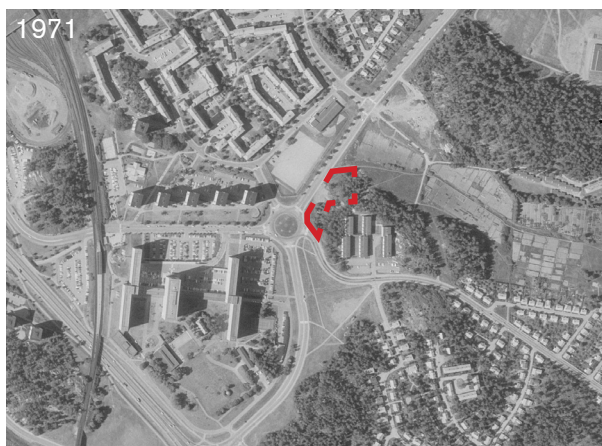
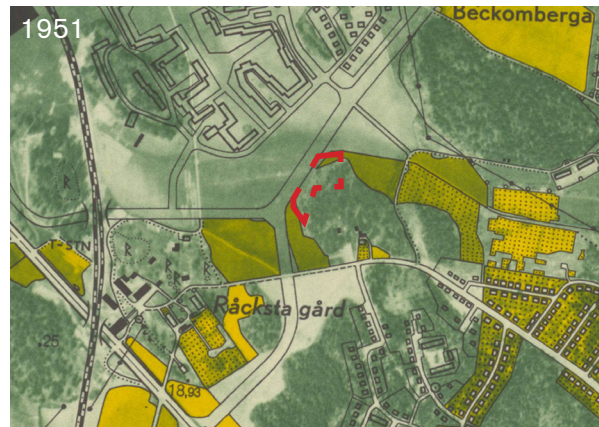
3, 4. Bygget av Vattenfalls huvudkontor. På bild 4 kan man ana torpet Qvarntorp. Det för denna utredning aktuella området är ungefärligt markerat med en streckad röd markering. Foto: O Halldin. SSM.

3.

4.

Kartsekvens

Nulägesbeskrivning

Planförslaget tomt

Den aktuella platsen för planförslaget består av hållmarkstallskog, i viss mån förslyad. När marken tillhörde Räcksta lämpade sig inte platsen för odling på grund av de topografiska förutsättningarna, vilket framgår av den häradsekonomiska kartan från 1901-06. På tomten växer ett flertal äldre tallar.

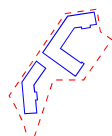
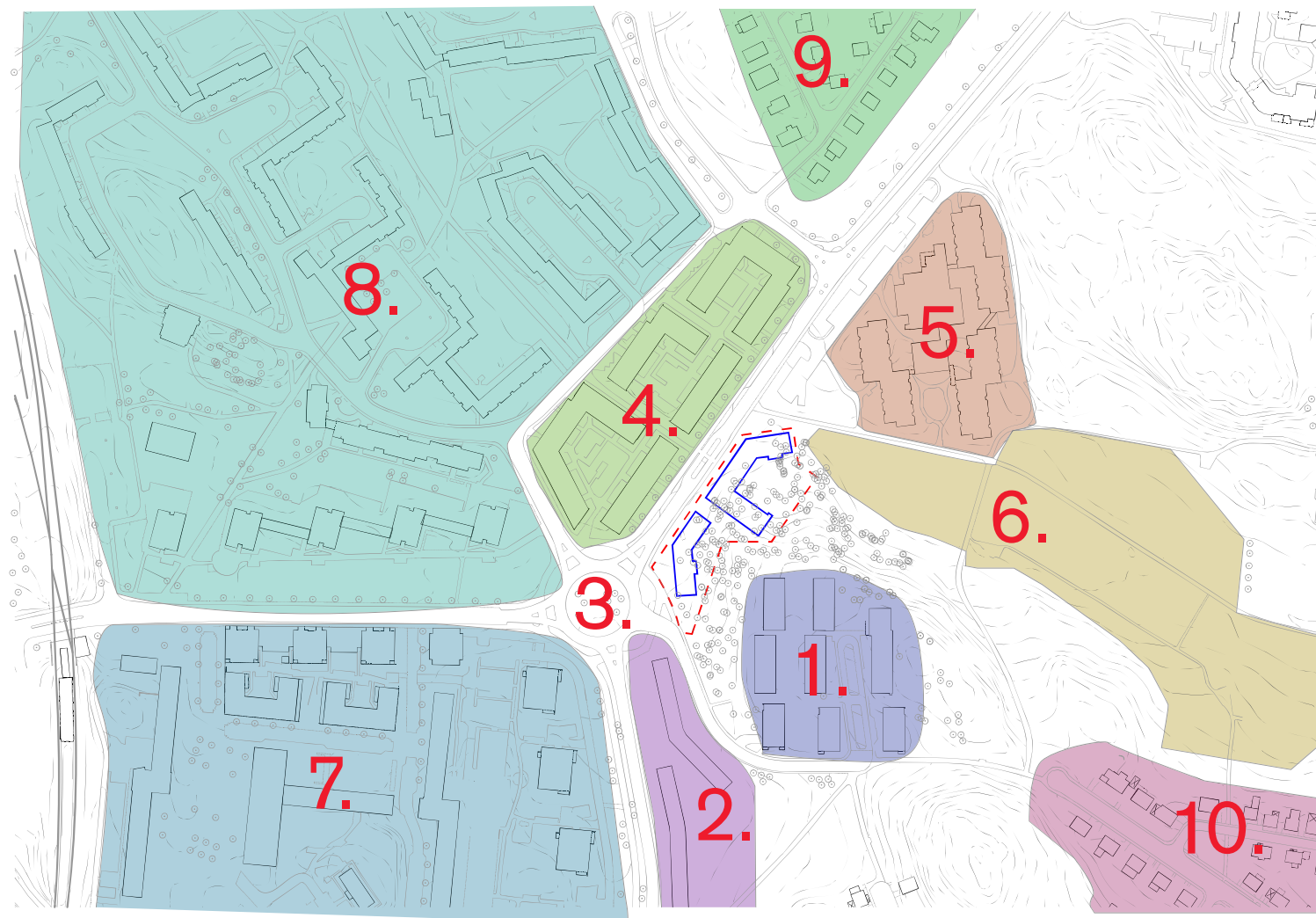
Angränsande bebyggelse

Tomten angränsar kv Långskeppet (1) i öster, uppfört på 1960-talet men omgestaltat på 2000-talet på ett mycket genomgripande sätt och med en ny medveten arkitektonisk gestaltning, med undantag för volymen långt åt öster som bevarar ursprunglig karaktär. Mot söder har tidigare öppna grönytor mellan Björketorpsvägen och Räckstavägen bebyggts med så kallade "snabba hus" uppförda 2019-20 på ett tillfälligt bygglov (2).

Sydväst om tomten ligger en rondell anlagd år 1960 (3). Väster om tomten, på andra sidan Räckstavägen, ligger flerbostadshus tillkomna 2006 (4). Mot norr ligger en anläggning med servicehus, uppförda som bostadshotell för pensionärer kring 1981 (5).

Nordost om tomten ligger ett äldre koloniområde, troligen anlagt 1938, där det närmsta området anlagts på 1970-talet (6). Sydväst om området ligger Vattenfalls tidigare huvudkontor som kompletterats med senare bostadsbebyggelse, främst längs gatorna (7).

Rakt västerut ligger bostadsbebyggelse uppförd på 1950-talet som en del i ABC-staden Vällingby-Räcksta (8). I kartbildens norra del ansluter ett småstugeområde från 1950-talet uppfört efter typritningar (9). I det sydöstra hörnet ligger ytterligare ett samtida småstugeområde som är en del av Norra Ängby (10).

Planförslag

>> Nulägesbeskrivning

1,2.

5.

8.

3.

6.

10.

4.

7.

Planområdet.

Kulturhistorisk värdering

Planområdet

Den aktuella tomten har ett kulturhistoriskt värde som en rest av det äldre kulturlandskapet, där dess äldre tallar samt berg i dagen är de främsta exponenterna för värdet. Upplevelsen av kullen är som mest påtaglig från öster, där den utgör en fond mot koloniområdet. Mot gatan är karaktären mer förslyad och mindre känslig.

Närmiljön

Närmiljön består av ett blandat bestånd av bebyggelse tillkommen de senaste 20 åren, samt bebyggelse uppförd på 1960-talet men kraftigt omgestaltad. Bebyggelsen och dess tillhörande utemiljö är gestaltad så pass nyligen att den ännu inte klassificerats, och går inte att värdera inom ramen för detta projekt. Avsaknaden av en övergripande gestaltningsidé innebär att bebyggelsen inte ger en tydlig bild av ett utvecklingskede samt inte är unik för platsen, varpå dess kulturhistoriska värde sannolikt inte kommer värderas särskilt högt vid en framtida värdering.

Områden längre från planområdet

Vattenfalls huvudkontor, den ursprungliga bostadsbebyggelsen i Råcksta samt småstugeområdena har värderats högt av Stockholms stadsmuseum, och de ingår i riksintresseområdena för Vällingby samt Södra Ängby.

Planförslaget

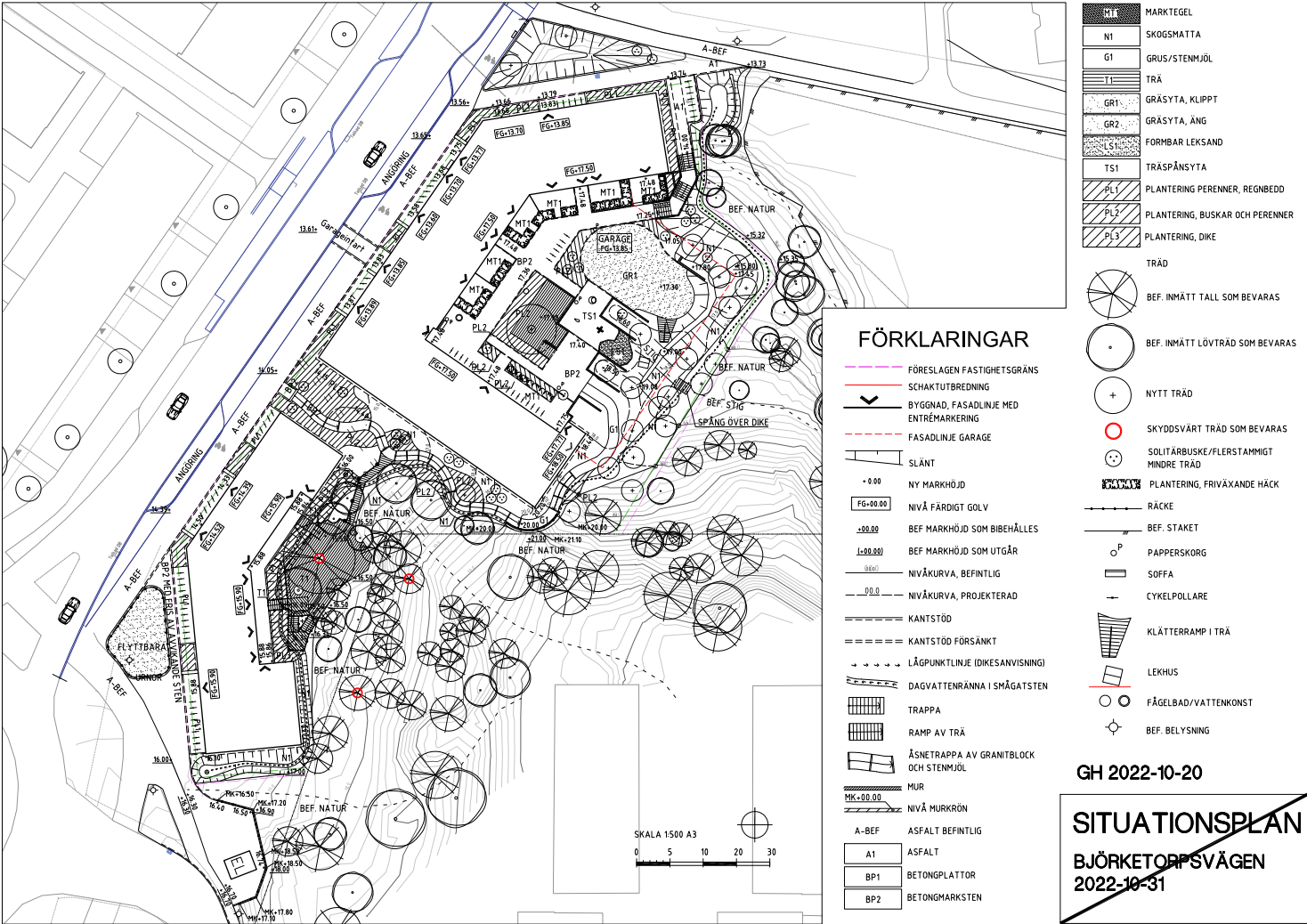
Byggnader

Den bedömda planförslaget består ca 100 lägenheter fördelade på två volymer i 6 våningar vardera med inredd vind. Byggnaderna ligger med fasaderna längs med Räckstavägen.

I detta skede bedöms endast volymer, fasadritningar har inte funnits tillgängliga.

Utemiljö

Enligt förslaget bevaras naturmark öster om byggnaderna, framförallt den södra byggnaden. Den norra volymens gård underbyggs med garage, vars infart är förlagd mot gatan.

Jämförelser nuläge - förslag

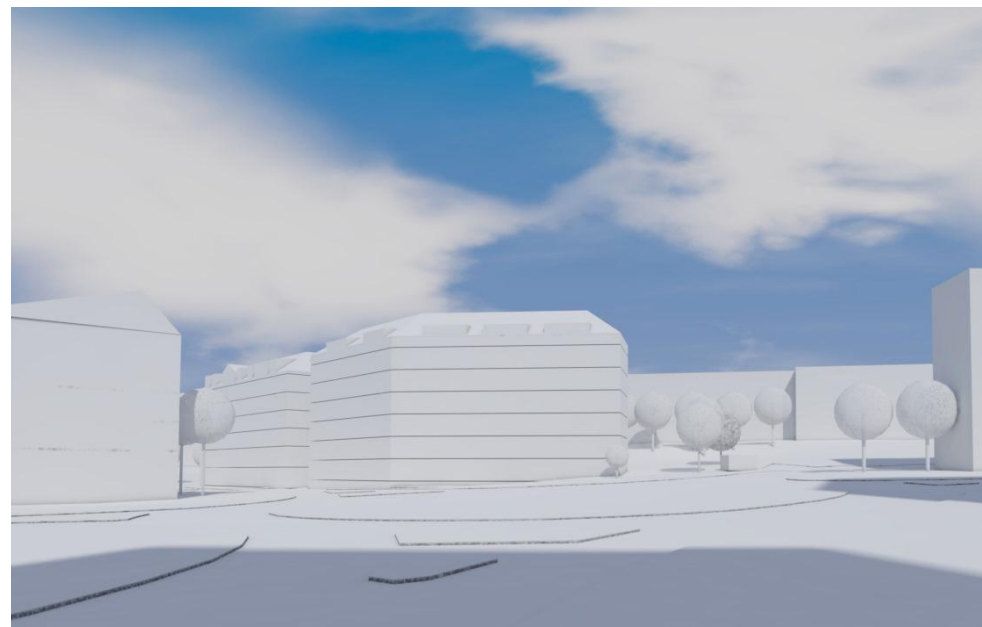
Gatuvy mot nordost - nuläge

Nuläge

Vyn är tagen från rondellen på motsatt sida från planområdet.

Till vänster syns flerbostadshusen i kv miniräkaren uppförd 2007. Centralt i bild dominerar det grönska som är platsen för planförslaget.

Bakom träden till höger skymtar flerbostadshusen i Kv Långskeppet från mitten av 1960-talet men med en gestaltning från 2000-talet. Längst till höger i bild syns gaveln på det "snabba huset" uppfört 2019-2020.

Gatuvy mot nordost - förslag

Förslag

Tillkommande volymer är synliga centralt i bild och ersätter det grönska som dominerar nuläget i den aktuella vyn. Till höger i bild är naturmarken framför kv Långskeppet bevarad.

Utifrån vyn bedöms planförslaget inte innebära en påtagligt negativ påverkan på kulturmiljön, förutsatt att en rimlig mängd naturmark med äldre tallar bevaras. Takformen är ändrad sedan vyerna togs fram, det ändrar dock inte bedömningen.

>> Jämförelser nuläge - förslag

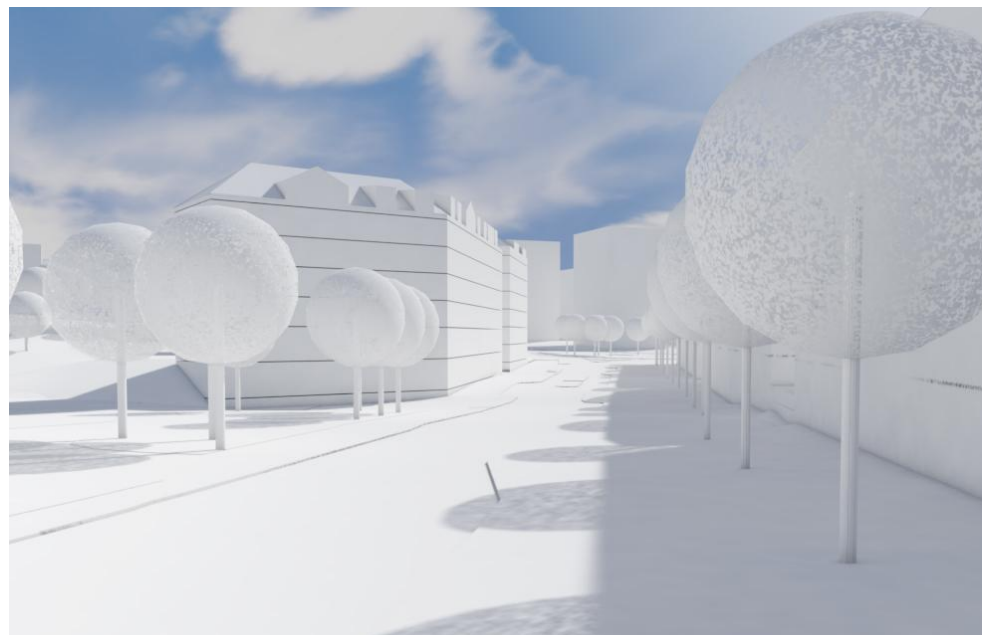

Gatuvy Räckstavägen mot sydväst - nuläge

Nuläge

Vyn är tagen från den östra gångbanan längs Räckstavägen (på grund av byggnation var en vy motsvarande planförslagets bild inte möjlig att ta).

Till vänster i bild dominerar det grönska som är platsen för planförslaget. Centralt i bild syns ett punkthus uppfört 2010, snett bakom det till höger syns en av Vattenfalls blåklassade byggnader uppförda på 1960-talet. Till höger syns flerbostadshusen i kv miniräknaren uppförd 2007.

Gatuvy Räckstavägen mot sydväst - förslag

Förslag

Tillkommande volymer är synliga till vänster. Planförslaget bedöms ur vyn inte innebära någon påtaglig negativ påverkan på kulturmiljön, då tillkommande volymer anpassar sig till gaturummet. Takformen är ändrad sedan vyerna togs fram, det ändrar dock inte bedömningen.

Antikvarisk konsekvensanalys - sammanvägd bedömning

PBL

Plan och bygglagen 2 kap. 6 § ”Vid planläggning [...] ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan. Vid planläggning [...] ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas”.

Planförslaget bedöms inte bryta mot ovanstående lagrum, förutsatt att befintliga äldre tallar beaktas och åtgärder vidtas för att säkerställa att så många som möjligt överlever byggskedet.

Miljöbalken

MB 3 kap. 6 § ”Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet ska skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.”

Planförslaget bedöms inte påverka de närliggande riksintresseområdenas uttryck, således bedöms inte planförslaget innebära risk för påtaglig skada på riksintresset.

Tillvarata och utveckla

Anpassning till naturmark

Säkerställ att ytor som inte är avsedda att bebyggas skyddas under byggprocessen. Byggbodar och liknande bör ställas på tidigare ianspråktagen mark/plana gräsytor så att naturmark och träd inte skadas i onödan. Undvik plansprängning. Säkerställ att en tillräcklig mängd träd/grönska avskärmar tillkommande bebyggelse från koloniområdet.

Arkitektonisk gestaltning

Omgivande bebyggelse i gaturummet kring rondellen är uppförd eller har fått sin nuvarande karaktär under de senaste 20 åren. Den bebyggelsen har i sin tur delvis anpassats till äldre bebyggelse längre bort från planområdet, i vissa fall med mindre lyckat arkitektoniskt slutresultat. Att låta gestaltningen av planförslagens byggnader ta sin utgångspunkt till närliggande bebyggelse riskerar därmed att innebära en urvattnad gestaltning som anpassats i tredje led.

Planförslagens bebyggelse kommer agera fond sett från söder och väster. Bebyggelsens gestaltning bör ha ett självständigt, samtida uttryck med en intressant detaljeringsgrad utan att helhetsintrycket av gaturummet blir för splittrat.

Nyréns Arkitektkontor
2022